

Problem naše katoličke inteligencije

Nije doduše problem katoličke inteligencije nov. On je stigao u akutno stanje odonda, otkad se stala u Evropi provoditi prema jednoj zgodnoj riječi o. Muckermanna »sekularizacija« duhovnoga života, otkako se sistematski počeo potiskivati utjecaj Crkve na svim područjima duhovne kulture. A to znači od vremena francuskih enciklopedista ili pače od »renaissance«-e! Ali se nikada nije možda taj problem toliko osjećao kao danas, gdje je probuđena katolička svijest preglada da Katoličkom Akcijom vrati Crkvi i njezinoj misiji Učiteljice i Majke oteta područja. Jer s katoličkom inteligencijom često je kao i sa zdravljem. Dokle ga imaš, dotle ga jedva i zapažáš, a prema tome i cijeniš. Napose u doba, kad ljudi, koji se nisu mogli smatrati intelektualcima, znaju zatalasati mase, navrnuti tok povijesti u mnogo zdravije kanale, negoli zbilja školana »inteligencija«, ie odlučiti sudbinom država i naroda, može se na prvi mah inteligencija uopće, a katolička napose zbog svojeg teškog i sporog dozrijevanja učiniti donekle i suvišnom. Ali, čim te inteligencije nestane ili je barem nema dovoljno, tad je odmah jao i pomağaj!

I kod nas se u zadnje doba sve to više javljaju glasovi, koji vapiju za pravom katoličkom inteligencijom. »Mi laičke inteligencije s visokom duhovnom kulturom gotovo i nemamo« s bolju konstatira dr. Gračanin, kako je već jednom bilo upozoreno u ovom listu.¹ U anketi »Na goru Gospodnju« studira dr. Živković problem, koji nastaje »samo radi toga, što mnogi književnik u zrelijim godinama otpada iz katoličkih redova. Kad prođu godine naivne vjere mladenačkog doba . . . , kada dođe doba, koje traži kritičko obrazloženje one iste vjere . . . , katolički književnik ode među marksiste, protivnike kršćanskog naziranja na svijet i život . . . To je tužno poglavlje iz naše novije kulturne povijesti.«² Pisac ovih redaka pokušao je još prije tri godine iznijeti nekoliko misli o tome, kako da se »milost vodstva« i kod nas aktivira, kako da »karizme vodstva, podijeljene našem narodu, (stanu) donositi svoje zlatne plodove«.³

¹ Vidi »Život« 1936., str. 299. ili »Vrhbosna« 1936., br. 8.

² Na goru Gospodnju. Uredio Petar Grgec, Zagreb 1935., str. 78.

³ Vidi »Život« 1934., str. 11.

Kad bismo još imali statistike te mogli pratiti pojedince, koji su se za mladih dana, kao srednjoškolci i kao akademici nalazili u organiziranim katoličkim redovima, kroz njihov kasniji život, problem naše katoličke inteligencije iskrnuo bi pred našim očima u svoj svojoj strahoti. U čemu je zapravo srž toga problema, i kako bi taj problem trebalo rješavati?

SRŽ PROBLEMA

U konkretnim slučajevima vjerska je kriza i katastrofa kod inteligenata rezultanta vrlo mnogih i različitih komponenata, pa je i u šumi vjerskih otpada prava opasnost »od šume ne vidjeti drveća«. Ipak je nemoguće vjerovati, da nema Arijadnine niti, koja bi nas provela i kroz labirint procesa, što spremaju katastrofu vjere u pojedinim dušama, da nije moguće naći zgodan kraj konca, koji će razmrsiti cijelo klupko.

Držim, da nam kao takova nit, kao norma, koja odaje pravilnosti i kod vjerskih kriza i katastrofa, može poslužiti istina ili načelo, da je vjerski život život razuma i slobodne volje ili jednom riječju *specifički ljudski život*. Ono je istina: kod vjere bitnu ulogu igra i natprirodna milost Božja. Ali možemo kod svojega razmatranja taj faktor mirne duše pustiti s vida i to s dva razloga. Prvo stoga, što nam isti izvori, iz kojih uopće znamo za faktor milosti, jamče i to, da ta milost nikad ne izostaje ondje, gdje čovjek upotrebljava svoje prirodne darove, svoju slobodu: »*facienti quod est in se Deus non denegat gratiam* — Bog ne uskraćuje milosti onom, koji čini sam, što može!« tako glasi jedno teologijsko načelo. A drugo načelo veli: »*Gratia naturam non destruit, sed perficit* — milost prirode ne razara, nego je usavršuje!« To znači: sunce milosti obasjava vrhunce razumna života čovjekova, gdje vlada zlatna sloboda; što je razumni i slobodni život čovjekov savršeniji, to će biti intenzivniji život milosti i obratno. I stoga eto možemo i pustivši s vida faktor milosti reći, da je i u redu milosti vjerski život život razuma i slobodne volje ili bolje *specifički ljudski život*.

Nije potrebno posebno dokazivati teze, da je vjerski život zaista život razuma i volje. Jer očevidna je činjenica, da vjere ima i može biti tek ondje, gdje je razuma i prema tome i slobode. Da *ima*: etnologijska istraživanja — dosta je, da samo spomenemo magistralno životno djelo W. Schmidta S. V. D. »*Der Ursprung der Gottesidee*«! — nepobitno su dokazala aposteriori, da plamen vjere plamsa *uvijek* i *samo* ondje, gdje je iskre razuma, da je vjera razmeđe, što dijeli razumna bića — ljude od nerazumnih — životinja. Od vjere

se počinje čovjek, ispod vjere nalazi se samo životinja! Da *može biti*: pojmovna analiza čina vjere pokazuje apriori, da je vjera moguća samo tamo, gdje je razuma i slobodne volje. Jer vjerovati uopće znači nešto prihvatiti kao istinu radi tuđega svjedočanstva, dakle aktivnost, koja se bez razuma, a redovno i bez nekih čina slobodne volje ne da ni zamisliti. Dakle vjerski život zaista je po svojoj biti život razumom i voljom. Nije slučajno, da baš katolička Crkva kao »stup i tvrđa istine« sigurno orijentira na intelektualnim i moralnim stazama čovječanstva, i da jedino prema katolicizmu orijentirana filozofija čuva neoštećeni kapital onih istina, na kojima počiva sav ljudi dostojan život.

Time smo već dobili jako i pravo uporište za dijagnozu bolesti, koja dovodi do krize i katastrofe vjerovanja, napose kod inteligencije. Jer, ako su naši izvodi ispravni — a to očevidno i jesu! —, tad moramo reći, da će vjerski život i vjernost načelima vjere biti to dublji, bujniji, jači i intenzivniji, što bolje u sebi odgajamo i negujemo specifički ljudski život t. j. život razuma i volje! Ali i obratno: sve, štogod biva na uštrb specifički ljudskoga života, sve, štogod smeta pravilan razvitak razumnoga i voljnoga života u čovjeku, bit će smetnjom za vjeru i život prema vjerskim načelima te može izazvati njihovu krizu.

Dvoje smo tako dobili. Ponajprije se pokazalo, da će uzročnici bolesti biti na djelu već u formaciji naše, pa i katoličke inteligencije, i da terapija mora već tu pritisnuti. A onda smo dobili dvije odnosno četiri kategorije uzročnika vjerskih kriza i otpada od vjere: a) faktori, koji štetno utječu na razvitak i funkcioniranje razumskog i b) faktori, koji utječu na razvitak voljnog života. A jedni i drugi mogu biti c) endogeni ili d) egzogeni, t. j. *neposredno* potjecati iz vlastite individualnosti ili iz okoline i okolice, u kojoj se čovjek kreće.

Kao svako kategoriziranje, hvatanje u opće pojmove i načela tako i ovo naše nije sasvim točna slika stvarnosti. Jer ti »endogeni« i »egzogeni« faktori i uzroci nisu nipošto izolirani, nego međusobno najtješnje povezani. Za egzogene to je očevidno, jer oni moraju na bilo koji način postati endogenima, da uopće mogu djelovati na čovjeka, moraju ući kao elementi u svijesni, upravo razumski i voljni život čovjekov. A endogeni također moraju biti među se najtješnje povezani, jer su razumski i voljni život ponajprije psihologijski, a onda i logički mnogostruko u međusobnoj vezi te jedan na drugoga neprestano utječu.

Lako je uvidjeti, kako primarna važnost pripada endogenim pred exogenim u jednu, a voljnim opet pred razumskim uzrocima u drugu ruku, kad se radi o vjeri. S obzirom na primat endogenih pred exogenim dovoljno je već i netom rečeno. Što se pak tiče voljnih elemenata, to njihov primat slijedi iz t. zv. analize vjerovanja, te iz svakidašnjeg iskustva.

Analiza vjerovanja pokazuje, da stroga znanstvena fundacija vjerovanja — t. zv. praeambula fidei — iziskuju vrlo dug i mučan rad te sadržaju takove elemente i opet vuku za sobom takove konzekvencije, da je psihologijski upravo nemoguće doći do rezultata bez t. zv. »slobodne izvjesnosti«. A tek predmet vjerovanja! Tu se dosta često radi o istinama, koje su našem shvaćanju tako tuđe i neshvatljive, te bez tuđega (Božjega) svjedočanstva ne bismo mogli ni slutiti, da je takovo što uopće moguće. Stoga eto i opet kritičkih momenta, u kojima volja dolazi do izražaja!

Svakidašnje su iskustvo razni mislioci saželi u ovakove i slične izreke: »Nitko ne niječe Boga osim onih, koji žele, da ga nema!« (sv. Augustin) »Zavrni vratom strasti pa ćeš već sutradan vjerovati!« (Pascal) Ali volji treba da svijetli razum, i, ako toga svijetla nema ili slabo svijetli, ne će ni volja upraviti čovjeka pravim putem. Stoga valja reći: važan je, vrlo važan razumski život kod katoličkog intelektualca, a još je važniji voljni, jer volja ipak ima u odlučnim momentima zadnju riječ. Važno je jedno i drugo, jer jedno i drugo sačinjava specifički ljudski život, te prema tomu svaki manjak, svaka šteta bilo u intelektualnom bilo u moralnom pogledu znači i štetu ili opasnost za vjeru i vjerski život.

Usput bismo samo spomenuli, kako iz svega rečenoga slijedi, da je ipak jedan od najvećih grijeha grijeh protiv istine, i da samo plitkost i površnost može osuđivati onu ljubomornost, kojom katolicizam čuva svoje dogme. Jednako iz navedenoga slijedi i to, da je zapravo samo vjernik čovjek, te da dozrijevati kao čovjek znači dozrijevati u vjeri. I opet samo plitkost i površnost može sažaljevati vjernike kao duševne siromahe i kao robove bez ljudskoga dostojanstva one, koji jedini to dostojanstvo potpuno i posjeduju.

DIJAGNOZA

Uzmemo li sada u svijetlu izloženih istina malko na oko formaciju, što je dobiva naša buduća inteligencija, ne će nam biti teško ustanoviti, kako crv nagriža baš intelektualni i moralni život naše omladine. Kulturni boljševizam postao je kod nas mrazom, koji s najranijeg proljeća popuri nježne pu-

poljke. Već nije nečuvena stvar, da djeca u pučkoj školi ismijavaju zastupnika Crkve i ruglu izvrgavaju nauk vjere. Već u pučkoj školi, a o srednjim da i ne govorimo, mladeži se ubacuju razne sumnje, ruši pred njom duhovni auktoritet i usaduje »kritički« duh. Kako nas filozofija uči, između svih stavova, što ih čovjekova inteligencija može zauzeti prema istini, ako treba da se oslobodi potpunog neznanja, najniži je i najnesavršeniji stav sumnje, koja meće iza svake stvari upitnik. Iznad nje se diže mnijenje kao prevađa na pozitivnu stranu, iako jezičac još neprestano balansira, a na vrhuncu kao najpozitivniji dolazi stav izvjesnosti, kojim razum dolazi u siguran posjed istine.

Kako ista filozofija dokazuje, logički i psihologijski je nemoguće graditi ikakovu intelektualnu zgradu na temeljima sumnje ili i samih mnijenja. I stoga je skroz naskroz nelogički i nepsihologijski kod nezrele mladeži početi sa sumnjama i labavim mnijenjima; to znači rušiti temelje svakoga intelektualnog života, dostojna tog imena, znači proljetnim mrazom osiguravati ljetni i jesenji plod!

Mladež već po prirodi dolazi s mnogo pitanja; poznato je, da je maloj djeci najteže odgovoriti na sve, što ih zanima. Stoga je potrebno, da dobiva što jasnije i sigurnije odgovore, stoga joj je potrebit auktoritet, kojemu će vjerovati. Samo tako moći će se popeti do nekoga barem donekle stalnog mišljenja, koje je potrebno za život dostojan čovjeka. Naprotiv, ako se pred mladeži nabacuje problemima ili ruši auktoritet, tad se logički i psihologijski dovodi do potpune skepse i neznanja, jer se na ono mnoštvo problema, što znadu mučiti mladu dušu, odgovara: Uopće nema puta k rješenju, kad su i oni putovi, što se čine da vode k njemu, vrlo sumnjivi ili nikakovi!

Zdrava pedagogija i metodika zahtijevaju stoga t. zv. koncentraciju obuke. U centru saznavanja treba da za vrijeme formacije napose bude Bog i znanje o Bogu, nauk vjere. Prema tomu treba da konvergira i to treba da podupire, cijeli život treba da prožimlje duh, nošen pravom vjerom. A kako smo danas daleko od toga, uvjerit će se svatko, tko s krčkim biskupom preuzvišenim g. drom. Srebrničom malko zalista našim školskim knjigama te se na očigled onoga sistematskog rušenja katoliku najsvetijih auktoriteta i potkapanja kršćaninu svetih istina s piscem zapita: »Kuda to vodi? . . .« Moglo bi i trebalo dovesti dotle, da konačno shvate i oni, kojima to nikako ne ide u glavu, zašto i kako opravdano Crkva traži konfesijske škole . . .

Lako je iz svega zaključiti ne samo s kakovom intelektualnom spremom, nego i s moralnom zrelošću dolaze onda mladići iz srednjih škola na sveučilište! Tko je imao prilike vidjeti izbliza onaj kaleidoskop u glavama, koje su bez kritike, reda i sistema gutale Nietzsche-a, Schopenhauera, Karla Marxa, Engelsa i BebeLa, u dušama, koje su jedno slušale od katehete, a drugo od profesora etnologije, prirodnopisa i povijesti, taj će razumjeti, da i najjača volja ne može uz takovo vodstvo dovesti ni do kakova cilja. Jer s voljom je kao i s parom u lokomotivi. Toj je sasvim svejedno, da li goni naprijed ili natrag, desno ili lijevo. Glavno je, da popusti napetost. Baš radi toga, jer se radi o slijepoj sili, koju treba voditi, nije kriva ni para ni stroj, ako lokomotiva iskoči iz tračnica ili prsne, nego strojovođa, upravljač, koji je sigurnim udarcem ili potezom poluge može povesti onamo, kuda treba, upregnuti na korist čovječanstva. Tako je i s našom vlastitom fatalnom energijom, koja jakim udarcima šiba volju, da je povede i upotrijebi za dobro. Što je pak pravo dobro bilo kao cilj bilo kao sredstvo, toga ne zna ni fatalna energija u nama ni volja, nego je na intelektualnom životu, da nam pokaže. Ako dakle intelektualni život slič magli, koja svojom gustom koprenom zastire svaku ozbiljniju orijentacijsku točku, tad ne će ni najjača volja moći unositi reda u život čovjekov, nego će sad više sad manje plaćati tribut fatalnim silama u nama ili neizračunljivim utjecajima izvan nas!

S takovim eto pokrićem za svjedožbu zrelosti dolazi mladi intelektualac na sveučilište i ulazi u onu životnu periodu, u kojoj bi trebalo posjedovanu istinu kritički produpsti i harmonijski ugraditi u svoju intelektualnu i moralnu fiziognomiju! Mjesto toga morat će zahvaljujući svojoj dojakošnjoj formaciji početi sasvim iznova! Ako mu orijentacije ne narine kakav nesretan i nesređen drug, koji za čovjeka bez ikakova auktoriteta i orijentacije lako postaje i auktoritetom i putokazom, ili ako ne dade praksa teoriju, tad će malo pomalo doći do manje više definitivna stava prema životnim pitanjima.

Nas ovdje zanima, kako će se odvijati taj proces kod onih katoličkih mladića, kojima je, rekli bismo, »čudnim slučajem« pošlo za rukom spasiti vjeru do te dobi. Hoće li im nove konkretne prilike biti od pomoći, da sasvim i potpunoma urastu cijelim svojim bićem i zanimanjem u katolički svjetovni nazor i ovaj u njih; da taj svjetovni nazor uporedo raste svojom uvjerenjivošću i napreduje u razumskoj motiviranosti s napretkom u obrazovanosti, radi koje su i potražili naš atenej; da taj nazor bude ono svijetlo, što će sve jasnije

svijetliti na njihovoj životnoj stazi, koja dobiva izborom studija sve to konkretniji i određeniji pravac, svijetlo, što će izvesti što jači »foto-efekat«, udariti žig cijelom životu, da onda kao gotovi ljudi budu pravi vođe svojega naroda, koji se mogu ponuditi Bogu, Crkvi i domovini, kad to zatraže najviši interesi: »Ecce ego, mitte me — evo mene, ja sam se spremio, vrijedan sam Vašega povjerenja, pošaljite menel!«?

Dovoljno je i malo samo zaviriti u povijest školstva te u ono eksperimentiranje po našim modernim školama, da nam dođe do svijesti, kako je nestalo jedne velike odlike stare škole. Jer u toj se »filozofija držala . . . pripremom za stručne nauke: teologiju, pravo i medicinu . . . Nema spora, da solidna filozofijska naobrazba i te kako usposobljuje za svaki drugi znanstveni rad.«⁴ Dandanas nažalost nije nemoguće, da i sami sveučilišni profesori nemaju pravoga pojma o filozofiji, pogotovu o kršćanskoj ili skolastičkoj filozofiji. Da ne razlikuju osnovnih pojmova kaošto su duhovnost i jednostavnost duše ili predožba i pojam oni, koji sjede za sveučilišnim katedrama. Posljedica toga zla za našu inteligenciju uopće, a katoličku napose jasna je: dolazi i opet do nesvršenosti, do igranja s problematikama, koje se svršava prema onoj: »Ako slijepac slijepca vodi, oba će u jamu pasti!« Ako je zdrava filozofija jedina kadra pomoći razumskoj motivaciji katoličkog nazora na svijet i život katoličkom inteligentu, onda naši ateneji ne samo da nisu kadri dati katoličkom mladici prvorazrednoga građevnog materijala, kakovim inače znanost vrijedna tog imena obiluje, materijala, koji će harmonijski uzidati u svoj intelektualni i moralni život, nego će ga još tovariti balastom, koji poput crva podgriza i ono još manje više nezrelo vjersko uvjerenje, što bi baš na sveučilištu trebalo da sazrije do potpune muževne motiviranosti. Zar se ne moramo upravo čuditi, da uopće može na kraju ovakove formacije stajati biće, kojemu je ime — *katolički intelektualac*?

TERAPIJA

Držim, da ne će nikoga iznenaditi, ako kažemo, da će svi lijekovi biti samo za nevolju dotle, dok kod nas ne bude mogla konfesijska škola potpuno razviti svoj rad prema vlastitom programu. To znači sve dotle, dok nauk vjere i crkveni auktoritet ne budu imali napose i u srednjim školama ono, koje ih ide t. j. *centralno* mjesto. To znači sve dotle, dok se

⁴ Vidi »Život« 1929, (Vanino, Povijest isusovačke nastave u Zagrebu 1638—1773), str. 146.

ne uklone tečevine moderne kulturne nadridemokracije, koja nije toliko digla niveau neobrazovanih, koliko svukla visinu obrazovanosti tako, da je danas moguće, te čovjek svrši maturu s odličnim uspjehom, a da nije kadar napisati niti dvije poštene rečenice. To znači sve dotle, dok opet ne dode klasična gimnazija do svojega prava te napose dok filozofija opet ne postane temeljem za daljni stručni studij.

Nije ništa novo, nego već mnogo puta izrečena misao, da baš studij klasičnih jezika i filozofije daje najbolju formalnu izobrazbu, najpovoljnije utječe na razvitak inteligencije. A to prema svim našim dosadašnjim izvodima znači eo ipso i najpovoljniji utjecaj — *ceteris paribus* — i na katoličko uvjerenje! Jer to se mora bojati samo jednoga neprijatelja: intelektualne ili moralne ili i jedne i druge nivelacije, površnosti!

U već citiranoj anketi traži dr. A. Živković od katoličkih književnika, da stoje »ne samo moralno, nego i intelektualno visoko . . . u pitanjima katoličke nauke, katoličke kulture, a prvenstveno u pitanjima katoličke vjere i morala.« A da se do toga dođe, traži on: »1. da su nam književnici orijentirani u pitanjima kršćanske filozofije, jer je ona osnovica za jedan nazor o svijetu. 2. da poznaju i katoličku *bogosloviju*, jer je ona osnovica za kršćanski nazor o životu. Pred svim dolaze u obzir dogmatika s apologetikom, moralka i povijest Crkve. 3. da u životu Crkve kao dobri vjernici *aktivno sudjeluju* u svim njezinim životnim pokretima.«

Dakako da to ne vrijedi samo za književnike, nego uopće za sve javne kulturne radnike, uopće za katoličku inteligenciju. Zanimljivo je čitati najnovije refleksije jednoga Irca, člana onoga naroda, koji pokazuje toliko zajedničkih crta s našim hrvatskim, o našem predmetu. »Razlozi veli on,⁶ da se uvede skolastička filozofija u irske srednje škole, vrlo su jaki. To je ponajprije jedini pravi temelj katoličke kulture. Drugo, Irska dobiva uzde svoje sudbine potpuno u svoje ruke. No da koji narod bude sposoban služiti se svojom slobodom onako, kako to dolikuje katoličkoj prošlosti, mora imati jedan ideal, koji ga zanosi, i mora znati, kako će riješiti probleme, koji ga s tim idealom rastavljaju. Ne može pako izgraditi nikakova određena ideala niti mu osigurati budućnost, ako u obrazovanih krugova, koji vode domovinu, nema temelja zdrave filozofije t. j. skolastičke metafizike . . . Napose su potrebni metafizički principi u prelazno doba k novoj slobodi

⁶ A. Little S. I., The present crisis of intelligence, »Studies«, Dublin, March 1937., str. 105. sq.

di, da upravljaju upotrebu te nove slobode . . . Jedini potrebni uvjet za takovo inteligentno vodstvo — danas je to više negoli ikada najmoćnija vrsta vodstva —, jest, ako su naši razlozi ispravni, da Irska usvoji skolastičku filozofiju kao temelj odgoje, jedan jedini *bitni* predmet za sve obrazovane Irce . . . Ja odlažem pero u nadi, da će tko god, tko se zanima Katoličkom Akcijom, opet naćeti tu temu.«

Tako bi dakle idealno rješenje bilo vratiti se k načelu stare škole, da se stručni studij ima nastavljati tek na temelju zdrave kršćanske filozofije. No tko omjeri krutu realnost na ovim izvodima, učinit će mu se ona nekim fantastičnim snom, te će i nehotice zaključiti makar i u obliku sumnje: »Dakle se onda ne da ništa u tom pravcu učiniti?«

Takav bi zaključak ipak bio naopak. Ako treba stići bezuvjetno kakovu cilju, pa nema nikakova prevozna sredstva, valja poći makar i pješice. Dok se idealna formacija katoličke inteligencije ne ostvari, dotle se valja poslužiti barem nekim surogatima, ali uvijek sa sviješću da se radi tek o *surogatima*. Jedan takav surogat bila bi briga, da barem za svojega studija na sveučilištu buduća katolička inteligencija dobije prilike studirati skolastičku filozofiju te proučavati katoličku teologiju u onom opsegu, koji je potreban zbilja obrazovanom katoliku. Pokušaji u tom pravcu učinjeni su i kod drugih naroda. Tako je na pr. u tom pravcu poznat rad o. Przyware sa studentima u Münchenu o. Bichlmaiera u Beču te pokušaji sa sveučilišnom omladinom u Budimpešti. I kod nas na zagrebačkoj Almi Mater postoji eto već četvrtu godinu u krilu kongregacije akademičara institucija, kojoj je svrha da u raznim ograncima pribavi budućim profesorima, inženjerima, sucima i advokatima te liječnicima potrebitu podlogu za pravi katolički intelektualni život. U našim prilikama to bez sumnje mnogo znači, a pouzdano se nadamo, da će ta institucija ubuduće donositi sve više koristi Crkvi i narodu. Najviše bi dakako koristilo bilo, kad bismo pomalo došli do pravoga *instituta za skolastičku filozofiju* . . .

Iznijeli smo tek nekoliko momenata o teškom i važnom problemu katoličke inteligencije, o kojem bi se moglo i moralo mnogo misliti i pisati. O. A. Little svršava svoje refleksije o »sadašnjoj krizi inteligencije« s primjedbom, da je »željeti, da bude jedan zaista katolički narod, a da nitko ne vidi razloga, zašto to ne bi mogao biti irski«. I mi držimo, da ne možemo ovo par redaka završiti ljepše negoli riječima: »Željeti je, da bude zaista katoličkog naroda, a nitko ne vidi razloga, zašto to ne bi mogao biti i naš hrvatski!« K. Grimm D. I.